

ГОДИШЕН ЗБОРНИК YEARBOOK 2016
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ FACULTY OF LAW 2016

За издавачот:

Проф. Д-р Јован Ананиев

Издавачки совет Editorial Board

Проф. Д-р Блажо Боев	prof. Blažo Boev, Ph.D
Проф. Д-р Лилјана Гудева – Колева	prof. Liljana Gudeva – Koleva, Ph.D
М-р Ристо Костуранов	Risto Kostruranov, LL.M
Проф. Д-р Јована Ананиев	prof. Jovan Ananiev, Ph.D
Доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска	Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph.D

Меѓународен програмски комитет International Editorial Board

Проф. Д-р Јован Ананиев	Prof. Jovan Ananiev, Ph. D
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија	University Goce Delcev – Stip, Macedonia
проф. д-р Јадранка Денкова	Prof. Jadranka Denkova, Ph. D
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Р. Македонија	University Goce Delcev – Stip, Macedonia
Проф. Д-р Жан Пол Ленер	Prof. Jean Paul Lehnars, Ph. D
Универзитет на Луксембург, Луксембург	University of Luxembourg, Luxembourg
Проф. Д-р Аленка Верболе	Prof. Alenka Verbole, Ph. D
Универзитет на Љубљана, Словенија	University of Ljubljana, Slovenia
Проф. Татјана Петровна Суспицина	Prof. Tatjana Petrovna Suspicipina, Ph.D
Московска Правна Академија, Русија	Moscow State Law Academy, Russia
Проф. Габриела Белова	Prof. Gabriela Belova, Ph.D
Југозападен Универзитет „Неофит Рилски“ Бугарија	South West University “Neofit Rilski” Bulgaria

Редакциски одбор Editorial Staff

Проф. д-р Јован Ананиев	prof. Jovan Ananiev, Ph.D
доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска	Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska, Ph. D
Доц. д-р Борка Тушевска	Ass. Prof. Borka Tushevskaa

Главен уредник Managing editor

Проф. д-р Јован Ананиев prof. Jovan Ananiev, Ph.D

Одговорен уредник Editor in chief

Доц. д-р Ана Никодиновска Крстевска Ass. Prof. Ana Nikodinovska Krstevska

Јазично уредување Language editor

Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)	Danica Gavrilovska-Atanasovska (Macedonian language)
--	---

Техничко уредување Technical editor

Славе Димитров	Slave Dimitrov
Благој Михов	Blagoj Mihov

Редакција и администрација Address of the Editorial office

Универзитет „Гоце Делчев“-Штип	University Goce Delcev – Stip
Правен факултет	Faculty of Law
ул. „Крсте Мисирков“ 66	ul.”Krstе Misirkov” BB PO.BOX 201
п. фах 201, 2000 Штип	PO. Box 201, 2000 Stip
Р. Македонија	R. of Macedonia

СОДРЖИНА:

АМПОВСКА МАРИЈА, СПЕЦИФИКИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО ОД ГРАЃАНСКО ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НУКЛЕАРНА ШТЕТА	1
АПАСИЕВ ДИМИТАР, ЦИЦЕРОН – НАЈРЕЧИТ ОД ПОТОМЦИТЕ НА РОМУЛ	9
БЕЛОВСКИ ВОЈО, ОТКАЗ НА ДОГОВОРОТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ ЗАРАДИ ЕКОНОМСКИ, ОРГАНИЗАЦИОНИ, ТЕХНОЛОШКИ, СТРУКТУРНИ ИЛИ СЛИЧНИ ПРИЧИНИ (ДЕЛОВНИ ПРИЧИНИ)	23
BELOVSKI VOJO, COMPANIES AS CAPITAL COMPANIES AND PERSONAL COMPANIES – DETERMINATION OF THE TERM COMPANY.....	35
АНГЕЛОВСКА АЛЕКСАНДРА И МАКСИМОВА ЕЛЕНА, УЛОГАТА НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА ВО ОСТВАРУВАЊЕТО НА КОНЦЕПТОТ НА РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА СПРЕМА ДЕЦАТА	43
МАЈХОШЕВ АНДОН, АНАЛИЗА НА ОДРЕДБИТЕ НА КОЛЕКТИВНИТЕ ДОГОВОРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1990-2010 ОД АСПЕКТ НА ПРИМЕНАТА НА НАЧЕЛОТО	53
МАРОЛОВ ДЕЈАН, БЕЗБЕДНОСНИТЕ ПРАШАЊА И СОЗДАВАЊЕТО НА НЕЗАВИСНА Р.МАКЕДОНИЈА	63
КАМБОВСКИ ИГОР, МЕЃУНАРОДНО ТРГОВСКО ЗАСТАПУВАЊЕ (ДОГОВОР ЗА МЕЃУНАРОДНО ТРГОВСКО ЗАСТАПУВАЊЕ)	71
НИКОДИНОВСКА КРСТЕВСКА АНА, СОЗДАВАЊЕ НА АРМИЈА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА:ТЕОРИСКА АНАЛИЗА НИЗ ПРИЗМАТА НА КОНЦЕПТОТ НА НОРМАТИВНАТА МОЌ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА	83
ПОП-АРСОВ ПЕТАР, СОВЕТ НА ЕВРОПА И ЕВРОПСКАТА УНИЈА- ВЗАЕМНИТЕ ОДНОСИ И СОРАБОТКА	89
ПОПОСКА ЖАНЕТА, КРИМИНАЛОТ ОД ОМРАЗА = ПРЕКУ ЛЕЌИТЕ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	105
ПОПОСКА ВЕСНА, ПРАВНИ АСПЕКТИ НА САЈБЕР БЕЗБЕДНОСТА	117
СТОЈАНОВСКИ СТРАШКО И КОЦЕВА ДАНИЕЛА, РЕЛИГИЈА И РЕЛИГИСКАТА ДИСТАНЦА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	127
ТУШЕВСКА БОРКА, МИШЕВА КРИСТИНА, КОШЕВАЛИСКА ОЛГА, ПРАКТИЧНАТА НАСТАВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СОГЛЕДАНО ПРЕКУ ДИСЦИПЛИНАТА И ПОСВЕТЕНОСТА НА СТУДЕНТИТЕ НА ПРАВНИТЕ ФАКУЛТЕТИ	145
ШИКОВА НАТАЛИЈА, “ПРАВО НА ДЕМОКРАТСКА ВЛАДА” И ЛЕГИТИМНАТА ОСНОВА ЗА НЕГО	161
ШУТОВА МИЛИЦА,	

ВЛИЈАНИЕТО НА НЕЛОЈАЛНАТА КОНКУРЕНЦИЈА ВРЗ ПОВРЕДАТА НА ПРАВАТА ОД ТРГОВСКАТА МАРКА	168
САЛЕВСКА ТРАЈКОВА ВАСИЛКА, ПЕРСПЕКТИВИ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ПРИ ПОСТОЕЊЕ НА ЕВРОПСКОТО УСТАВНО ПРАВО	173

СПЕЦИФИКИ НА ОСИГУРУВАЊЕТО ОД ГРАЃАНСКО-ПРАВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НУКЛЕАРНА ШТЕТА

Апстракт: Под оправдувањето дека нуклеарната енергија и нејзината употреба во мирновременски цели даваат голем придонес и одговараат на барањата кои ги поставува модерното општество бил прифатен принципот на ограничена одговорност на операторот за штетата причинета на трети лица во случај на нуклеарна несреќа. Ова ограничување овозможило пазарот на осигурување на истапи и да овозможи осигурување на операторот од нуклеарна одговорност. Денеска, паралелно со меѓународниот режим на нуклеарна одговорност, коегзистира и режимот на задолжително осигурување од одговорност спрема трети лица во случај на нуклеарна несреќа. Тој има низа свои специфики кои ќе бидат предмет на приказ и анализа на овој труд.

Клучни зборови: *осигурителни пулови, надомест на штета, нуклеарна штета, осигурување од одговорност*

АМПОВСКА Marija

SOME SPECIFIS OF THE NULEAR LIAILITY INSURANCE

Abstract: The principle of limited liability in amount for the nuclear operator in aspect of third party liability in case of nuclear accident was accepted by the society under the excuse that the nuclear energy and the use in peaceful goals are a huge contribution in fulfilling the requests set by the modern society. The limitation of liability in amount made it possible for the insurance market to step out and offer insurance for the nuclear operator in third party liability. Today, the international regime of nuclear liability coexists together with the regime of mandatory insurance in third party liability for nuclear damage. This regime has its many specifics and they are the object of this paper.

Keywords: *insurance pools, compensation, nuclear damage, liability insurance*

Воведни напомени

За пазарот на осигурување карактеристично е што осигурителите ја штитат својата солвентност преку анализа и преземање на ризик за поголем број на настани за кои осигурувачите подготвуваат статистика врз основа на која се проценува веројатноста и сериозноста на секој настан, како и осигурителните суми кои би се исплатиле ако се случи осигураниот ризик. Оваа техника не била применлива кога станувало збор за нуклеарниот ризик. Дури и пред искуството со најголемите нуклеарни несреќи до денешен ден било јасно дека нуклеарните инциденти не се случуваат често но кога ќе дојде до нив штетата е огромна и не познава граници. Со цел да не ја избегнат одговорноста спрема општеството во повеќе земји

осигурителите се здружиле со цел да обезбедат максимален капацитет за обесштетување, таканаречени insurance pools или осигурителни пулови. Вакви пулови биле формирани скоро во сите земји кои имале нуклеарни инсталации и тие реципрочно обезбедувале покритие за реосигурувањето. Во принцип тие го дополнувале државниот финансиски капацитет со меѓународниот и постигнувале распределување на ризикот и обезбедувале значајни суми за осигурително покритие. *"Иако првичната цел на овој осигурителен механизам била да одговори на обврската за осигурување воспоставена со меѓународните конвенции за нуклеарна одговорност спрема трети лица (ова сè уште се смета за најзначајна цел), со цел да одговори на потребите на нуклеарната индустрија оваа цел набрзо била проширена и вклучувала осигурување за надоместување на нуклеарните оператори за загуби што произлегуваат од штета на нивните инсталации што уследиле од нуклеарен настан."*¹

Клучен принцип на осигурувањето се состои во трансфер на ризикот, односно трансфер на трошоците во случај на нуклеарен инцидент од билансната состојба на нуклеарниот оператор кој има осигурување до трета страна – осигурувачот. На овој начин, носителот на одговорност за причинета нуклеарна штета во случај на нуклеарна катастрофа ќе може да се справува со мерки за опоравување на својот бизнис, знаејќи дека финансиските трошоци и загуби ќе бидат подмирени од страна на осигурителот. Од гледна точка на оштетените во случај на нуклеарен инцидент, овој трансфер на ризик е од голем бенифит бидејќи ги зголемува неговите можности за адекватен надомест.

Во случајот со ТЕРСО (Компанија за електрична енергија на Токио), компанија која е сопственик на објектот Fukushima Daiichi во Јапонија, поради непостоењето на осигурување ТЕРСО, за само неколку месеци од настанувањето на инцидентот се нашол во состојба да зависи од државата бидејќи не бил во можност да одговори финансиски на барањата на оштетените како и на трошоците за стабилизација на самата нуклеарна инсталација. *"Купувањето осигурување, подржано како и досега од широко распространетиот капитал на трети лица, дава поголема гаранција за одржлива финансиска сигурност за жртвите на несреќа отколку задржувањето на ризикот кај операторот. Покрај тоа, користа од постоењето на значителна инфраструктура на глобален и независен пазар на осигурување, која е способна да се справи со барања на жртвите независно и без конфликт на интереси е убедувачко за жртвите на нуклеарна несреќа... И покрај тоа што нуклеарната индустрија бара нови начини за покривање на своите обврски кои произлегуваат од нуклеарната одговорност, со текот на времето се покажало дека трансферот на ризик константно се покажувал како најевтин метод што им стои на располагање на операторите за исполнување на нивните обврски."*²

1. Формирање на осигурителни пулови

Денеска, движечка сила на трансферот на ризик во случај на нуклеарна несреќа се осигурителните пулови кои биле формирани во 1950 - тите години, со цел да се обезбеди осигурителите без проблем да се справат со значителни барања во случај на нуклеарен инцидент.

Во почетокот на употребата на нуклеарната енергија за производство на електрична енергија во 1950тите од приватниот осигурителен сектор било побарано покритие за два вида одговорност: покритие за штетата што осигуреникот ќе ја претрпи во случај на нуклеарна несреќа што ќе биде причинета на нуклеарниот реактор, а од друга страна осигурување од одговорност за штета причинета на трети лица во случај на нуклеарен инцидент, осигурување што било од задолжителна природа за операторот на нуклеарната централа. *"Со оглед на фактот дека ниту една од постоечките осигурителни компании не била во можност да го*

¹Nuclear accident compensation, Issued in 2013 on behalf of the Nuclear Pools, available on <http://www.nuclearpools.com/liability.asp> (пристапено на 20.01.2014).

²Ibid str. 4

обезбеди потребното покритие како единка, ниту пак со помош на вообичаените ко-осигурителни спогодби, а со вообичаените спогодби за реосигурување и ретроцесија можело да дојде до непозната акумулација асоцијациите (или *rools* како што е изворниот назив, заб. на авторот М.А.) на осигурители и реосигурители биле воспоставени ширум светот со цел да го обезбедат неопходното покритие за операторите на нуклеарни центри.³

Причини за создавање на осигурителни пулови по повод нуклеарниот ризик, според Британската асоцијација Nuclear risk insurers Ltd. можат да бидат сумирани на следниов начин⁴:

- "Ризикот бил непознат и со потенцијал на катастрофа и поради тоа би ги обесхрабрил повеќето индивидуални осигурители во потезот самостојно да го осигураат ризикот;
- Ризиците биле неколку на број и немале доволна раширеност за да се обезбеди балансирано портфолио ниту го оправдувале воспоставувањето на индивидуални оддели од страна на секоја осигурителна единка кои би имале намера да работат во оваа сфера од бизнисот;
- Во случај на користење конвенционални методи на вообичаено реосигурување и спогодби за ретроцесија катастрофалната природа на бизнисот би ги направила ранливи одделни осигурители поради непознатите акумулации;
- Колку и да не е веројатно случувањето на нуклеарна катастрофа, доколку се случи таков настан, постапувањето по барањата и процедурата за спогодување би барале поддршка од целиот национален пазар на осигурување или дури и на меѓународните пазари.
- Размената на вообичаени сметки на реосигурување помеѓу националните асоцијации обезбедува пристап кон светскиот осигурителен капацитет за оние национални пазари кои сакаат да учествуваат."

Првите осигурителни пулови биле создадени во САД со создавањето на Nuclear Energy Property Insurance Association (NEPIA), the Nuclear Energy Liability Insurance Association (NELIA) и Mutual Atomic Energy Reinsurance Pool (MAERP – кој осигурувал сопственост и одговорност) во 1956 година. Трите асоцијации обединувале повеќе од 300 компании и достигнале капацитет на осигурување во износ од повеќе од 125 милиони американски долари. Во текот на истата година, 1956 година биле формирани и првите европски осигурителни асоцијации, поточно Шведската и Британската асоцијација, а во 1957 година асоцијации биле формирани во Кралство Белгија, Кралство Данска, Република Финска, Република Франција, Република Италија, Кралството Норвешка и Конфедерација Швајцарија, во 1958 во Холандија, во 1959 година во Република Австрија и во 1960 година во Јапонија.

Карактеристика на осигурителните пулови во ЕУ е што тие имаат национална природа, односно "...што се однесува до одговорноста спрема трети лица, Белгиски нуклеарен оператор може да купи осигурување само од Белгиска асоцијација, Германски оператор само од Германска и така натаму."⁵ Кога се работи за осигурување на самиот оператор за материјална

³Ameye, E., Igartua, Arregui, National nuclear third party insurance pools revisited from a European Union competition law perspective, *Biannual Congress of the International Nuclear Law Association*, Manchester, 8-11 October 2012, available on http://www.burges-salmon.com/inla_2012/10140.pdf (пристапено на 26.01.2014).

⁴Цитат според Nuclear Risk Insurers Limited, достапен на www.nuclearpools.com (пристапено на 29.01.2014).

⁵Faure, M. G., Vanden Borre T., Compensating Nuclear Damage: A Comparative Economic Analysis of the U.S. and International Liability Schemes, *William & Mary Environmental Law and Policy Review*, Volume 33, Issue 1 Article 5, 2008, p. 250. Ваквото функционирање е претставено во дијаграм на Sebastian Reitsma, директор во Swiss Reinsurance Company Ltd на одделот за ризици на нуклеарна енергија, во рамки на негова презентација на International Forum Atomexpo of Moscow во June 2011, како и во рамки на работилница на NEA: Нуклеарна штета, проблеми со одговорноста и шеми за надоместување, одржана во Париз, 10-11 декември 2013.

штета што тој би ја претрпел при нуклеарна несреќа, се чини дека не се оди строго по национална линија. Според одредени размислувања: "Осигурителните компании кои се дел од нуклеарните осигурителни пулови би требало да го земат во предвид формирањето на меѓународни асоцијации за осигурување нуклеарен ризик, а нуклеарните оператори би требало да земат во предвид обезбедувањето покритие на нуклеарни ризици со средства од нивни заеднички ентитети, како алтернатива или дополнување на осигурителните асоцијации." ⁶

2. Заеднички принципи на осигурителните пулови

Заеднички принципи на кои функционираат осигурителните пулови се следниве:

- Како прво тие го распоредуваат максималниот капацитет⁷ на осигурување на нуклеарниот ризик на основа на барање максимална партиципација во одреден вид на осигурување од сите согласни осигурители во рамки на националниот пазар на осигурување. Мнозинството на компании за не-животно осигурување учествуваат во националните пулови. Системот на нуклеарни осигурителни пулови обезбедува максимална сигурност за нуклеарната електрична индустрија преку контролирано членство и преку сигурноста имплицирана од распределување на ризикот преку обврзување широм светот на членовите на пулот.
- На индивидуални осигурители во рамки на пуловите не им е дозволено да ре-осигураат или пренесат било каков дел од нивната партиципација во пулот на друг осигурител. Вакво ре-осигурување кое е дозволено е со други нуклеарни пулови во светот. Преку овој механизам осигурителите кои учествуваат во националниот нуклеарен пул можат да бидат сигурни дека нивните обврски се лимитирани до износот на нивната партиципација во нуклеарниот пул и дека во врска со ист нуклеарен инцидент не може да дојде до акумулација на изложеност на обврски преку други канали.

Сите осигурителни пулови за предмет на осигурување ги имаат нуклеарните центри, повеќето осигурителни пулови за предмет на осигурување ги имаат и останатите инсталации во циклусот на нуклеарно гориво и нуклеарниот транспорт, а само мал дел од осигурителните пулови за предмет на осигурување ги имаат радиоизотопите и нуклиди. Се разликуваат два вида на осигурително покритие: ⁸

- Осигурување на материјална штета на лице место на несреќата и
- Осигурување од одговорност за правни обврски – надвор од местото на инцидентот.

Осигурувањето на материјална штета на место на несреќата опфаќа покритие во случај на:

- Пожар и слични опасности како и нуклеарни опасности,
- Дефекти на машините и
- Некои пулови обезбедуваат покритие во случај на прекин на бизнисот

⁶Ameye, E., Arregui, I., National nuclear third party insurance pools revisited from a European Union competition law perspective, str. 29, *Biannual Congress of the International Nuclear Law Association*, Manchester, 8-11 October 2012, available on http://www.burges-salmon.com/inla_2012/10140.pdf (пристапено на 26.01.2014).

⁷Во рамките на овој контекст зборот капацитет означува акумулација на обврзувања на сите осигурители или ре-осигурители од еден индивидуален договор за осигурување на нуклеарен објект.

⁸Карактеристики на осигурувањето според презентација Insurance of nuclear risk, IEA, December 2013, available on <http://www.oecd-nea.org/ndd/workshops/nuclearcomp/presentations/documents/1.SebastiaanReitsma-OECD-NEALiabilityWorkshop-December2013.pdf> (пристапено на 25.01.2013).

Карактеристики на осигурувањето од одговорност спрема трети лица кои се во врска со меѓународните конвенции за одговорност спрема трети лица во случај на нуклеарна штета се:

- Објективна одговорност
- Канализирање на одговорноста
- Ограничување во време и износ на одговорноста
- Обезбедување на финансиска сигурност

3. Специфики на концептот осигурлива нуклеарна штета

Денес, постојат неколку проблематични аспекти за осигурителната индустрија. Се работи за проширување на поимот нуклеарна штета во интернационалниот режим на нуклеарната одговорност кое проширување содржи одредена проблематичност во поглед на можноста да се осигура под услови утврдени од осигурителните компании. Проблематични концепти на нуклеарна штета за осигурувањето можат да се сумираат на следниот начин:⁹

- Трошоци за мерки за враќање на претходната состојба во животната средина погодена од нуклеарна несреќа, предвидени како нуклеарна штета со член I (1) (k)(iv) од Виенската Конвенција, со член 1 (a)(vii)(4) од Париската Конвенција и член I (f)(iv) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета од 1997 година;
- Загуба на добивка која води потекло од економски интерес од било какво користење или уживање во животната средина како што е предвидено во член I(k)(v) од Виенската Конвенција и член I (f)(v) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета и член I(a)(vii)(5) од Париската Конвенција;
- Трошоци за превентивни мерки предвидени во член I(1)(k)(vi) од Виенската Конвенција, член 1(a)(vii)(6) од Париската Конвенција и член I (f)(vi) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета;
- Покритие за нуклеарна штета причинета со радиоактивни емисии во рамки на дозволените дози за нормални услови на работење;
- Покритие за нуклеарна штета причинета од нуклеарен инцидент кој директно се должи на голема природна катастрофа со исклучителен карактер;
- Покритие за нуклеарна штета која станува евидентна по повеќе од десет години од нуклеарната несреќа. Во оваа категорија се и барањата за надомест на нуклеарна штета во вид на лична повреда за кои рокот на застареност е 30 години од моментот на нуклеарната несреќа, како што е предвидено со член VI (a)(i) од Виенската Конвенција и член 8(a)(i) од Париската Конвенција;
- Во одреден број држави може да претставува тешкотија да се обезбеди покритие на минималниот износ одговорноста од 300 милиони SDR според член V од Виенската Конвенција и член II(1)(a) од Конвенцијата за дополнителен надомест на нуклеарна штета, како и износот од 700 милиони евра според член 7(a) од Париската Конвенција;
- За осигурителната индустрија постои загриженост и за трошоците за справување со сите тужби и барања во случај на голема нуклеарна несреќа, кога постои веројатност за поднесување на илјадници оправдани и неоправдани вакви барања за надомест на нуклеарна штета.

Во поглед на овие недостатоци на осигурителната индустрија, до израз доаѓаат позитивните страни на системот на здружување на операторите. Осигурителните асоцијации не може да се тврди со сигурност дека имаат капацитет да одговорат на новата генерација на

⁹Сумирање на осигурителните проблеми според Pelzer, N., International pooling of operators' funds: An opinion to increase the amount of financial security to cover nuclear liability? *Discussion paper for the IAEA INLEX Group meeting on 21-22 June 2007*, p. 46-47.

меѓународни правни инструменти од областа на нуклеарната одговорност и барањата кои тие ги поставуваат. Така, на пример, со измените на Париската Конвенција предвидени со Протоколот од 2004 година (кој сè уште не е стапен во сила) се предвидува лимит на одговорноста на нуклеарниот оператор од 700 милиони евра. Постои поделеност меѓу осигурителните пулови дали овој износ на одговорноста воопшто е осигурлив или не.¹⁰ Се чини дека постојат и причини кои го објаснуваат различниот став на различни осигурителни пулови. Причините воглавно се однесуваат на разликите во националните правни системи. Една од тие разлики се однесува на тоа што во некои држави постои правило според кое вкупната сума предвидена за нуклеарната одговорност мора да биде достапна веднаш по нуклеарниот инцидент. Друга разлика се однесува на начинот на кој капацитетот на нуклеарните осигурителни асоцијации се користи од страна на нуклеарните оператори. Така, секоја асоцијација за осигурување од нуклеарна одговорност располага со одреден капацитет. Овој износ може да биде искористен од страна на нуклеарниот оператор или за осигурување на неговата одговорност спрема трети лица или за осигурување на неговиот материјал и имот од штета. Доколку нуклеарниот оператор не ги осигура неговиот имот од штета преку осигурителните асоцијации тој ќе има поголем капацитет на располагање за осигурување од одговорност спрема трети лица. Оттука и предноста на меѓународниот режим на нуклеарна одговорност кој придонесува за хармонизација на националните правни системи за нуклеарна одговорност, но сепак остануваат значајни разлики во нивото на осигурителниот капацитет. Според одредени автори¹¹ во услови кога Европскиот пазар на електрична енергија сè уште не бил либерализиран нуклеарните оператори често биле во иста монополистичка позиција како и националните осигурителни асоцијации кои имале монопол на нивните национални пазари. Како што нуклеарните оператори стануваат поактивни на растечкиот конкурентен пазар, тие стануваат по осетливи на трошоците за покривање на нуклеарното осигурување.

Заклучни согледувања

Осигурителните компании, како единки, не би можеле да обезбедат надомест за сите барања што можат да уследат од еден нуклеарен инцидент, па како резултат на тоа клаузулите за исклучување на нуклеарниот ризик станале стандардни за осигурителните полиси. Со цел да не ја избегнат одговорноста спрема општеството во повеќе земји осигурителите се здружиле со цел да обезбедат максимален капацитет за обесштетување, таканаречени *insurance pools* или осигурителни пулови. Првите осигурителни пулови биле создадени во САД во 1956 година. Во текот на истата година, 1956 година биле формирани и првите европски осигурителни асоцијации, поточно Шведската и Британската асоцијација, а во 1957 година асоцијации биле формирани во Кралство Белгија, Кралство Данска, Република Финска, Република Франција, Република Италија, Кралството Норвешка и Конфедерација Швајцарија, во 1958 во Холандија, во 1959 година во Република Австрија и во 1960 година во Јапонија. Денеска работата на сите осигурителни пулови се заснова на неколку заеднички принципи кои ги образложивме во текстот.

За осигурителите денес постојат неколку проблематични области во поглед на не осигурливоста на некои од видовите на нуклеарна штета според меѓународните конвенции. Од концептот на нуклеарна штета воспоставен во интернационалниот режим на нуклеарна одговорност, за осигурителите осигурливи се: загубата на живот и личните повреди, штета нанесена на имот, економски загуби поврзани со претходно наведените видови нуклеарна штета, за штети кои ќе настанат во период од десет години од нуклеарниот настан. Од друга страна,

¹⁰Borre – Vanden, T., Shifts in governance in compensation for nuclear damage, 20 years after Chernobyl in Faure M., Verheij A (eds): Shifts in compensation of environmental damage, *Tort and insurance law*, vol.21, 2007, Germany, str. 294.

¹¹Ibid

следниве видови нуклеарна штета предвидени како надоместливи со интернационалниот режим на нуклеарна одговорност за осигурителите се проблематични како предмет на осигурување: повторно воспоставување на нарушувањата на животната средина, користење или уживање во животната средина и превентивни мерки, како и сите видови на нуклеарна штета што настануваат по 10 години од нуклеарниот инцидент.

Тенденција е нуклеарната индустрија да бара нови начини за покривање на своите обврски кои произлегуваат од нуклеарната одговорност. Тука ги вбројуваме државните пулови на оператори и обидот да се воспостави меѓународен пул на оператори, но нивниот приказ и анализа ги оставаме како тема за посебна научена анализа. Во заклучокот само ќе кажеме дека со текот на времето се покажало дека трансферот на ризик константно се покажувал како најевтин метод што им стои на располагање на операторите за исполнување на нивните обврски.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Carroll, S., Perspective on the Pros and Cons of a Pooling-type Approach to Nuclear Third Party Liability, *Nuclear Law Bulletin* 81, 2008 (available on 12.09.2013 at:<http://www.oecd-nea.org/law/nlb/>);
- Faure, M. G., Hartlief, T., *Insurance and expanding systemic risks*, OECD, 2003;
- Faure, M., Verheij, A. (eds): Shifts in compensation of environmental damage, *Tort and insurance law, vol.21*, Germany, 2007;
- Kobayashi, N., Umekawa, Y., Mikami, T., Okuda, S., Kobayashi, N., Umekawa, Y., Mikami, T., Okuda, S., *Insurance Law in Japan*, Kluwer Law International, Netherlands, 2011;
- Pelzer, N., International Pooling of Operators' Funds: An Option to Increase the Amount of Financial Security to Cover Nuclear Liability?, *Nuclear Law Bulletin* No.79, Volume 2007/1, OECD – NEA, 2007;
- Reitsma, M.S., Nuclear Insurance Pools: History and Development, in: *Nuclear Accidents: Liability and Guarantees*, OECD-IAEA, 1993;
- Reitsma, M.S., *Nuclear Insurance Pools: Worldwide Practice and Development*, достапно на 12.12.2014 на http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/29/064/29064443.pdf;
- Reitsma, M.S., Paris and Vienna nuclear liability Conventions: Challenges for insurers, презентирano на 5-та Меѓународна Конференција за нуклеарно мислење во земји со мали и средни електрични мрежи, Дубровник, Хрватска, 16-20 мај 2004;
- Reitsma, M.S., Tetley, G.M., *Insurance of Nuclear Risks*, OECD/NEA (ed.), International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook, 10th Anniversary of the International School for Nuclear Law, Paris 2010;
- Report of Japanese Government to IAEA Ministerial Conference on Nuclear Safety - Accident at TEPCO's Fukushima Nuclear Power Stations (transmitted by Permanent Mission of Japan to IAEA, 7 June 2011 and 12 September 2011);

Преглед на правни извори